

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

*POLITICĂ ȘI CULTURĂ.
O RECONSTRUCȚIE A CONCEPTULUI BENJAMINIAN DE POLITIC*

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

**Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Frăteanu Vasile**

**Student-doctorand:
Ghiman George-Lorin**

2015

Cuprinsul lucrării

1. MOȘTENIREA LUI WALTER BENJAMIN: CE POLITICĂ PENTRU UMANITATEA NEMĂNTUITĂ?	6
1.1. EXCURS DE ICONOLOGIE INTELECTUALĂ CRITICĂ	6
Benjaminstreit (1): contemporanii și necesitatea implicării.....	7
Benjaminstreit (2): a doua generație: „Marxistischer Rabbi” sau „instituție”?	8
Demonetizarea mizei Benjamin în industria academică	11
Apărându-l pe Benjamin de adulatorii săi.....	13
Pentru o actualizare fără apropiere a gândirii benjaminieni.....	17
Falsa dilemă a angajării politice dezangajate a lui Benjamin.....	18
2. POLITICA BENJAMINIANĂ ȘI FENOMENELE POLITIZĂRII	20
2.1. PE URMELE „ADEVĂRATEI POLITICI” BENJAMINIENE (1): O CERCETARE BIO-BIBLIOGRAFICĂ.....	20
2.2. PE URMELE „ADEVĂRATEI POLITICI” BENJAMINIENE (2): DE LA POLITICĂ LA FENOMENELE POLITIZĂRII.....	35
Politizarea istoriei.....	35
Politizarea artei.....	36
2.3. RECONSTRUCȚIA CONCEPTULUI BENJAMINIAN AL POLITICULUI: EXPERIENȚĂ – MESIANISM – POLITIC	38
3. POLITIZAREA ISTORIEI: MESIANISMUL PROFAN BENJAMINIAN	41
3.1. MESIANISM ȘI POLITIC (1): PENTRU CONFIRMAREA ISTORIC-INTELECTUALĂ A MESIANISMULUI MODERN IUDEO-GERMAN AL „GENERAȚIEI 1914”	41
Origini și delimitări ale mesianismului modern iudeo-german.....	44
Ethos-ul mesianic modern.....	46
Mesianismul modern iudeo-german în 10 teze	49
3.2. MESIANISM ȘI POLITIC (2): IDEEA MESIANICĂ ÎN IUDAISM ȘI LIMITELE ESCATOLOGIEI OCCIDENTALE	54
Gershom Scholem: Ideea mesianică în iudaism.....	54
Prețul mesianismului. Internalizarea principiului mesianic, zorii modernității și escatologia occidentală.....	62
O reevaluare a disputei Taubes - Scholem.....	66
3.3. SISTEMELE TEORETICE ALE MESIANISMULUI BENJAMINIAN.....	73
Premise metodologice.....	73
1. Tăcerea, sau Forța mesianică tare. Anarho-mesianismul benjaminian de la „Metafizica tinereții” la „Critica violenței” (1914-1922).....	78
2. Incapacitatea de a decide. Originea dramei baroce germane (1923-1927).....	102
3. Forța mesianică slabă: debriurile speranței (1927-1940)	121
Excurs: O polemică teologic-politică între absenți: Schmitt și Benjamin despre suveranitate și stare de excepție.....	140
4. POLITIZAREA ARTEI: TEORIA BENJAMINIANĂ A EXPERIENȚEI.....	152
4.1. VA-BANQUE SPIEL: MIZELE PROBLEMATICII EXPERIENȚEI	152
4.2. MOTIVE ȘI VERDICTE CRITICE.....	157
Tăcerea tinerei generații: motive timpurii	157
O cunoaștere de rang secund: Critica benjaminiană a conceptului luminist al experienței	162
Falimentul experienței tradiționale în modernitate.	173

Critica violenței: originarea tradiției în violența mitică	178
4.3. UN REPERTORIU DE CHIASME: EXPERIENȚA AURATICĂ	180
Excurs: Aura, autonomie.....	196
4.4. UN CONCEPT MAI ÎNALT AL EXPERIENȚEI	200
Neliniștea maselor	202
Teoria distracției.....	204
Orașul	208
5. FIZIOGNOMIA CULTURII POST-AURATICE. SCHIȚA UNEI CRITICI POST- REVOLUȚIONARE A TEORIEI REVOLUȚIEI	214
Ce cultură, așadar, pentru o umanitate deznădăjduită?	222
ÎN LOC DE CONCLUZII.....	223
ANEXE	227
ANEXA 1: WALTER BENJAMIN, „CAPITALISMUL CA RELIGIE”	227
ANEXA 2: THEODOR W. ADORNO: „RESEMNARE”	230
ANEXA 3: SCRISOAREA NR. 47, WIESENGRUND-ADORNO CĂTRE BENJAMIN.....	234

Cuvinte-cheie

Benjamin, politic, mesianism, experiență, aură, mesianism politic, dialectică, violență, istorie, mit, revoluție, tehnică, artă, mase, va-banque-Spiel, distracție, speranță, disperare, Adorno, Scholem, Kafka, Weimar, teorie critică, teorie politică, istorie spirituală

Sinteza ideilor principale

Câmpul disputelor în jurul personalității intelectuale a lui Walter Benjamin (Capitolul 1)

Statura intelectuală și prestigiul academic al lui Walter Benjamin au crescut neconținut din anii 1960 încolo ajungând, în primul deceniu al secolului al XXI-lea, să facă obiectul unui cult și a unei industrii academice de dimensiuni impresionante. Citit pe tot atât de puțin pe cât e de mult citat, Benjamin este disputat îndelung de grupuri generaționale diferite ale inteligenței occidentale, fiecare căutând să și-l apropie în interesul întăririi propriilor poziții în luptele pentru recunoaștere - În aceasta regăsim cauza pragmatică a celebrității sale postume.

Investigația noastră de „iconologie intelectuală critică” se concentrează în jurul întrebării-cheie dacă Walter Benjamin a fost un intelectual angajat și un gânditor politic, sau, dimpotrivă, ar reprezenta „ultimul intelectual” critic, atent la pericolele pe care le pune orice coborâre a filosofului în arenă.

Dacă prima opțiune aparține inteligenței de stânga a perioadei 68, cea de-a doua e bunul comun al generației ulterioare de interpreți, din anii 80. Interesant este că această problemă, a angajamentului politic și a necesității asumării unei decizii politice, filosofice și personale l-a plasat pe Benjamin în centrul unor dispute în chiar timpul vieții sale. Dacă el însuși ezitase să se asocieze complet și, în cele din urmă, refuzase să îmbrățișeze atât cauza sionismului (pe care o pleda vechiul său prieten Gershom Scholem) cât și pe cea a comunismului (cum i-o cerea, între alții, Asja Lacis, muza sa bolșevică), acestea n-au fost văzute cu ochi buni de prietenii și apropiații săi, care căutau să-l determine să facă acest pas într-o direcție sau alta. Căci, pentru spiritul generației intelectuale dintre cele două războaie, problema acțiunii politice era mult mai acută decât o întrevădem, poate, astăzi. Ea consta într-o chestiune de opțiune, într-o alegere, oricât de precară și de infamantă s-ar fi putut dovedi ulterior.

Privind în ansamblu această luptă pentru moștenirea intelectuală a lui Benjamin, care durează de trei sferturi de secol, suntem siliți să conchidem că, dincolo de interesele grupurilor pomenite, ea e ocazionată de spiritul său. Numim această moștenire ethos mesianic benjaminian. Ipoteza noastră de lucru este aceea că acest ethos mesianic informează atât concepțiile asupra praxisului politic al generației iudeo-germane a lui Benjamin însuși (fie că ele sunt de factură marxistă, anarhistă ori sionistă), cât și refuzul participării la real (un refuz motivat mesianic al participării) generând o reflecție angajat-dezangajată. Nu mai puțin, angajarea în vâltoarea evenimentelor răspunde aceleiași

exigențe a ethos-ului mesianic. De aceea, tot o aderență la o formă a ethos-ului mesianic îl face recognoscibil și recuperabil pe Benjamin pentru mișcarea șaișoptistă, la fel cum desprinderea, nerealizată definitiv, de o reprezentare de factură încă mesianică a participării intelectualului în realitatea practică îl transformă pe Benjamin în „ultim intelectual” pentru generația „liberală” activă din anii 80 ai secolului trecut înapoi.

Urmărirea acestui sentiment mesianic în caracterul lui „motrice” (Bloch), pe care o realizăm atât cât ea depinde de figura intelectuală a lui Walter Benjamin, oferă și fizionomia gândirii benjaminienne, și îngăduie și o reconstrucție a conceputului benjaminian al politicului care să fie protejată de adulterii săi din toate facțiunile, mai vechi sau mai recente.

Unde este de regăsit „Politica” benjaminiană? (Capitolul 2)

Continuând preparativele pentru reconstrucția conceputului Benjaminian al politicului, ne vedem confrunțați cu situația mai puțin obișnuită de a trebui să explicăm cum este cu putință ca problema politicului să fie considerată centrală (biografic și filosofic) pentru Benjamin în cazul absenței unei lucrări consistente dedicate explicit acestei teme. Nu doar dispariția definitivă a unor lucrări din anii 20 duce la această situație – căci nici avându-le azi la dispoziție tot nu am putea conchide doar din ele asupra gândirii benjaminienne a politicului.

Ipoteza de lucru pe care o formulăm este aceea că preocuparea lui Benjamin pentru problematica politicului este constantă în toată gândirea sa. Ea pornește de la sesizarea și evaluarea a două fenomene ale politizării: politizarea istoriei / a timpului și politizarea artei, sub semnul cărora trebuie să interpretăm proiecte de gândire din cele mai diferite. Modul de alcătuire ideatică a ethosului mesianic ia, la Benjamin, așadar, forma anunțării și cercetării acestor două moduri de intrare a culturii în zodia politicului.

Reconstrucția problemei politicului depinde de regăsirea intersecțiilor în câmpul acesteia între o concepție mesianică profană asupra timpului și o reflecție tensionată asupra experienței umane, care să producă și să recunoască schimbarea socială radicală cerută de definiția benjaminiană a politicului: „împlinirea umanității non-transcendente a umanului”.

Mesianismul profan benjaminian (Capitolul 3)

Mesianismul benjaminian în contextul istoriei spirituale a perioadei Republicii de la Weimar

Urmărirea ipotezei imersiunii mesianice a concepției benjaminienne asupra politicului poate deveni rodnică în efortul de actualizare a acesteia doar dacă refuză să vadă în această trăsătură o simplă calificare, un pasiv de contabilizat. Pentru profilul său intelectual și uman deopotrivă, mesianismul nu este un astfel de pasiv – ci o exigență vie. La fel stau lucrurile și în cazul a numeroși colegi de generație ai săi. Pentru întreaga generație intelectuală iudeo-germană a celor două războaie mondiale, mesianicul este, indiferent de forma pe care o capătă, o referință stăruitoare.

Această observație a înrudirii spirituale în angajarea într-o aceeași problematizare a realității istorice îl aduce pe Anson Rabinbach la ideea de a documenta ceea ce el numește ethos-ul mesianic al generației iudeo-germane a primei jumătăți a secolului al XX-lea, deschizând astfel un nou capitol în istoria spirituală a perioadei. Scopul acestei secțiuni este aceea de a găsi un mod de a explicita și susține coerent supoziția lui Rabinbach, pentru a o transforma într-o perspectivă interpretativă viabilă istoric și exegetic.

În analiza noastră, în termenii istoriei intelectuale, mesianismul modern este sintagma prin intermediul căreia se are în vedere un *ethos* politico-filosofic ce caracterizează un segment important al intelighenței iudeo-germane din prima jumătate a secolului al XX-lea. Acest *ethos* survine ca urmare a reflecției asupra realităților social-politice și culturale ale epocii și din necesitatea de a asigura o poziționare față de opțiunile politice, morale, și filosofice disponibile. Motivul pentru care mesianismul profan iudeo-german se înfățișează atât de prolix, putând fi investit, ulterior, în ideologii și doctrine politice de facturi atât de diverse (anarhism, socialism, comunism, sionism) îl reprezintă caracterul contradictoriu și tensionat al elementelor sale nucleare, disponibile mai degrabă interpretării, decât preluării dogmatice. Totuși, pierderea din vedere a specificității acestuia, de pildă în opțiunea teoretică în favoarea unei origini comune a tuturor mesianismelor în tradiția iudeo-creștină secularizată se lovește de rezistența la asimilare pe care o conține acesta. Adică: tipului atitudinal al mesianismului profan iudaic îi este caracteristică rezistența la dizolvarea complexului mesianic ca atare. Mesianismul este, în logica sa internă, o chestiune de supraviețuire (a ideii mesianice însăși). Viața interioară a ideii mesianice este, atunci, gestionarea acestor tensiuni interne, care dau naștere la decizii teoretice diverse pornind însă toate de la aceleași paradoxuri. Descrierea manierelor de gestionare a paradoxurilor ideii mesianice duce la formarea de sisteme teoretice (filosofice) ale mesianismului, pentru care complexul mesianic însuși funcționează ca un sistem de referință ontologic și filosofico-istoric. Deciziile luate în conturarea acestor sisteme filosofice mesianice depind, în mod definitoriu, de elemente contingente (adică, cu alte cuvinte, depind de contextul social-istoric), și aduc cu sine recuperări și inovații terminologice dintre cele mai diverse. Rezultă, pe cale de consecință, că mesianismul profan iudeo-german este *pre-politic*, adică abia decizii luate în forma unei sistematizări a acestuia pot duce la „descărcarea” acestuia într-o formă sau alta de angajament politic. În plus, angajamentul politic în favoarea unei „cauze” a reprezentanților acestei generații intelectuale nu e nici o regulă, nici o necesitate, dimpotrivă. Putem astfel, spune, că în unele cazuri nu participarea, ci mai degrabă refuzul angajării e regula, ori că angajarea nu are, în sine, caracter definitiv. Absența certitudinii și multiplicarea opțiunilor orientează (sau dezorientează) impulsul unei intervenții în real, după cum o demonstrează suficiente biografii intelectuale din epocă.

Redus la aceste trăsături prezentate, ethos-ul mesianic pare încă a fi mai degrabă un construct filosofic. Descrierea sa completă trebuie să includă și luarea în considerare tocmai a atitudinilor specifice, a sentimentului realului care-i revine ca propriu, și a cărui caracter paradoxal a fost deja indicat. Alături de angajamentul în real, refuzul participării, speranța utopică, dezamăgirea abisală, melancolia, etc., trebuie luate în modul cel mai serios în considerare. Zăbava în tensiunea mesianică dă naștere unor tipare atitudinale

aparte, a unei investiții emoționale și spirituale în real tipice. Ethosul mesianic, oscilând între urgența investirii de sine în real și refuzul acesteia, conturează în cele din urmă, la acest nivel, forma unei rezistențe la realitate care are o afinitate pronunțată cu politicul.

Desigur, e necesară o explicitare a ceea ce se înțelege prin aceste dispoziții motric-fantastice în cazul generației din care face parte și Benjamin. Într-un comentariu al versurilor poetului evreu din evul mediu Jehuda Halevi, Rosenzweig afirmă că:

Falsul Mesia este la fel de vechi ca și speranța în adevăratul Mesia. El este forma schimbătoare a speranței neschimbate. El separă fiecare generație a evreilor în cei a căror credință e suficient de puternică să-i delivreze unei iluzii, și cei a căror speranță este atât de puternică, încât nu își îngăduie să fie înșelați. Cei dintâi sunt cei mai buni, cei din urmă, cei mai puternici.¹

Așadar, în cadrul fiecărei generații de evrei există unii care au mai multă credință decât speranță, și unii care au mai multă speranță decât credință în adventul mesianic. Cei care cred vor investi cu nerăbdare credința lor în orice fals Mesia, în vreme ce aceia care speră vor evita mereu să accepte venirea. Această dialectică a speranței și a credinței, dusă la polarizarea extremelor ei, e spațiul în care se regăsesc atitudinile motric-fantastice despre care vorbim.

Analitica mesianismului modern iudeo-german trebuie să includă, așadar, refacerea ideii mesianice în iudaism, cel puțin atât cât este necesar pentru a recunoaște și discrimina mesianismul iudeo-german de alte forme ale sale (ceea ce duce la analiza criticii lui Taubes la adresa lui Scholem pe tema prețului mesianismului) și, apoi, în cazul lui Walter Benjamin, identificarea sistemelor sale teoretice ale mesianismului și a atitudinilor motrice-fantastice care le însoțesc. Extinderea documentării spre alți intelectuali iudeo-germani ai perioadei ar urma să confirme trăinicia și productivitatea ipotezei ethos-ului mesianic. Rămânem, însă, în limitele acestei lucrări, la exegeza textelor benjaminiene și la urmărirea parcursului său personal, arătând că el reprezintă, dacă nu un caz „de manual”, cel puțin unul tipic pentru ceea ce avem în vedere vorbind despre această generație profan-mesianică.

Sistemele teoretice ale mesianismului lui Walter Benjamin

Trei sisteme teoretice ale mesianismului au putut fi identificate în gândirea lui Benjamin, stând fiecare sub o constelație emoțională diferită, documentabilă biografic. Primul dintre ele în ordine cronologică este unul de factură anarhică, sub semnul unei „forțe mesianice tari”. Tânărul Benjamin este animat, în anii războiului și cei următori de un refuz al participării la realitate motivată de considerarea politicii mondiale ca fiind un nihilism. Refugiul în tăcere și relații de prietenie este o reacție explicată, în termenii gândirii sale, de respingerea violenței mitice, sângeroase, în vreme ce categoria transcendentă, a violenței

¹ Rosenzweig, citat de Paul Mendes-Flohr, „The Stronger and the Better Jews»: Jewish Theological Responses to Political Messianism in the Weimar Republic”, *Studies in Contemporary Jewry*, vol. 7, 1991, p. 159.

pure, divine, nu are o comunicare directă cu lumea, pe care urmează să o destructureze până la nivelul elementului ei prim, nevinovat și mut: viața naturală.

Cea de-a doua organizare teoretică a mesianismului benjaminian, expusă cu precădere în *Originea dramei baroce germane*, stă sub semnul incapacității de a decide. Ea aduce cu sine o rafinare și precizare a concepției anterioare, căreia îi aduce numeroase clarificări, extinderi și corecții. La fel ca în prima „versiune”, motorul teoretic este reprezentat de dialectica violenței, așa cum este ea observabilă în spațiul formelor culturale, adică o dialectică a mitului. Deși pare tentat să reevalueze ancadramentul ontologic și separarea netă între adventul mesianic și lume, acesta suferă cel mai puțin, datorită unei incapacități de a decide simptomatică, care se exprimă, în ordine teoretică, în teoria doliului (*Trauer*).

Cea de-a treia organizare teoretică a mesianismului este și cea mai complexă și cea mai ambițioasă. Ea acoperă toată perioada de maturitate a creației benjaminienne, pe care o așezăm sub semnul unei „forțe mesianice slabe”, intraistorice. Forța mesianică slabă relevă de o renunțare, în această perioadă, la separarea destul de netă a planului salvării și a celui profan din formele anterioare, de unde reapariția explicită, într-o formă nouă, a reflecției asupra politicului. Eforturile conceptuale ale lui Benjamin se găsesc diseminate în planuri diferite, cu ipoteze și încercări diverse, stându-le drept martor munca enormă la Proiectul Pasajelor, precum și numeroase alte proiecte și lucrări.

Acest „activism”, sau, pentru a ne exprima altfel, această schimbare de sens a radicalismului său, provine dintr-o reevaluare a politicului ca atare, care pare investit, în ordine motrice-fantactică, cu o credință dezesperată ori cu o speranță lipsită de credință. În economia emoțională a persoanei Walter Benjamin, această atitudine fluctuând între polul speranței și cel al credinței își are originea în frământările vieții sale, a virajului spre concepții marxiste (desigur, departe de cele ortodoxe) și modificării constelației relațiilor sale de prietenie, în care capătă un loc important Asja Lacis și Brecht, în opoziție cu Scholem și Adorno. Chinuit de privațiuni, exil, eșecuri sentimentale și profesionale, Benjamin trece de la momente de strălucită și mare productivitate la depresie tentată de suicid; nu întâmplător, atunci, că această nouă organizare, politică, a mesianismului său este subminată de ezitări, retractări și rescrieri.

Problematika experienței (Capitolul 4)

Opțiunea noastră fundamentală este aceea că termenul experiență prezintă la Benjamin o echivocitate programatică, datorată unui efort continuu de a păstra deschise toate ocurențele problematice ale chestiunii experienței. Contextele particulare în care sunt discutate, de pildă, poeziile lui Baudelaire, opera lui Proust, povestirile lui Leskov, dagherotipurile, fotografia, desenele animate sau filmele lui Chaplin, viața interioară a orașelor și modul de a le practica sunt tot atâtea pretexte și vehicule în efortul de a construi o teorie generală a experienței moderne.

Așadar, experiența estetică la Benjamin nu trebuie confundată cu sau redusă la o simplă receptare a operelor de artă. Reconstruirea de față pornește de la premisa că ea ar fi mai bine înțeleasă în sensul ei ca „psihologie politică a percepției”, menită să ofere, alături de

teoria experienței istorice (care caută să izoleze factic existența unei conștiințe istorice colective), cadrele reconsiderării problemei acțiunii politice în contemporaneitate. Fortând termenii, „teoria experienței” la Benjamin ar fi realizarea unei a patra critici, cea a acțiunii politice în modernitate, în care o estetică transcendentă, scurtcircuitând mecanismele formării conceptului, oferă material unei conștiințe istorice difuze, capabilă astfel să acționeze ca *agens* al transformării radicale a societății.

Miza proiectului filosofic benjaminian de reconsiderare a experienței moderne se situează, astfel, în interiorul tradiției Școlii Critice, în măsura în care aceasta păstrează un fundal mesianic profan. Teoria critică poate să se constituie ca sprijin al unui praxis viitor doar *pe baza unei experiențe, a unei cunoașteri pre-teoretice a realității sociale*. Iar aceasta nu poate fi izolată ca atare în absența unei teorii mai cuprinzătoare a experienței care să o aibă în vedere în evoluția sa istorică și să îi delinieze modalitățile de constituire și transmitere.

Această intuiție fundamentală, că schimbarea vine deja dintr-o experiență care se formează, se structurează și generează efecte sub ochii noștri, nevăzută, nu e lipsită de riscuri. De tocmai aceleași riscuri care însoțesc patologia mesianică. Inteligența iudeo-germană interbelică animată de această pasiune mesianică capătă aici, în critica formelor experienței, forma unei confrerii a riscului intelectual, așa cum, pe versantul celălalt, am văzut-o expusă riscurilor eșecului politic sau moral.

Dar mizele acestui joc intelectual sunt imense, mai importante decât riscul de a greși. Acest „joc” este un „*va-banque-Spiel*”. Expresia *joc va banque*, utilizată aici de Kracauer (de unde va migra apoi la Adorno pentru a fi folosită la adresa lui Benjamin) se concentrează pe potențialul de reconfigurare totală a raporturilor dintre om și realitate, deci a experienței, pe care ar putea-o aduce cu sine fotografia. Dar confreria riscului nu are în vedere doar fotografia, ca la Kracauer și, într-un prim moment, la Benjamin, ci și cinema-ul, pentru acesta din urmă, și, în cazul lui Adorno, lirica, ori, pentru Benjamin, suprarrealismul.

Interesul polemic și filosofic lui Benjamin pentru problematica experienței străbate întregul său parcurs. Înainte de primul război, ia forma unei rebeliuni împotriva autorității camuflete discursiv în „experiența” adulților, și a încercărilor de a recompune o experiență în sens figurat măcar proprie tinerei generații. Apoi se confruntă cu conceptul luminist al experienței, efectuând o critică a conceptualizării kantiene a experienței, pe care o găsește ca fiind improprie pentru construcția kantiană în ansamblu și, în același timp, pentru necesitățile filosofice ale prezentului, subliniind necesitatea acută ca o filosofie viitoare să deceleze și să lucreze cu un concept „mai înalt al experienței”. Interesul pentru problematica mitului și a narațiunii, care nu l-a părăsit pe gânditorul nostru niciodată, va căpăta în anii 1920-30 forma unei teoretizări a modurilor de constituire a experienței tradiționale, care depinde în mod decisiv de forma narativă, și la sesizarea falimentului acestor forma tradiționale, incapabile să suporte, să preia și să semnifice ciocnirea dintre om și real din perioada istorică a războaielor mondiale, a revoluțiilor și a crizelor economice.

Pe baza tuturor acestor motive, încercări și observații, în textele târzii ale lui Benjamin vedem cristalizându-se treptat (și niciodată inechivoc, complet și concludent) o teorie riscantă a experienței, în care reflecția asupra istoriei formelor de transmitere ajunge să fie completată cu indicații privind o nouă (?) formă de organizare a experienței, specifică momentului istoric contemporan autorului nostru. Forma tradițională de organizare a experienței, experiența auratică, își atinge limitele istorice în condițiile intervenției în constituirea experienței a noilor forme ale transmiterii, aduse cu sine de evoluția tehnicii. Desigur, tehnica a făcut mereu parte din dialectica experienței, dar Benjamin sugerează în unele locuri că s-ar afla, în prezentul său, în momentul istoric al constituirii unei „a doua tehnici”, care înlesnește, în fotografie și film, o raportare de un tip cu totul nou la realitate a unei noi entități social-politice, masele, iar efectul acestei noi raportări dintre realitate și mase poate conduce la o transformare totală a lumii, care să pună capăt dominației violente a mitului. Iată, așadar, forma pariului *va-banque* a lui Benjamin, în expresia lui Wiggershaus:

„Fie tehnica devenea mijloc al salvării, fie nu exista nicio salvare. Fie putea ea să fie pusă în slujba lichidării puterilor magice, fie nu exista nicio eliberare de aceste puteri.”²

Experiența maselor, înlesnită ori ocazionată de mediul filmului și a fotografiei ar conduce la un alt mod de compunere a experienței, care n-ar mai fi auratic. Eliberată astfel din lanțurile servituții față de status quo, din dependența sa față de cult, arta ar intra în zona practicii sale proprii, devenind pentru întâia oară politică. În acest fel, ea devine instrument de modificare a realității sociale – nu doar de interpretare a acesteia.

Destinul gândirii benjaminienne și sensul politic al culturii (Capitolul 5)

Destinul gândirii politice a lui Benjamin depinde de verdictul dat acestei noi experiențe: Este aceasta într-adevăr nouă, sau diferită de cea auratică, care propagă mijlocit raporturile de dominație în societatea umană care structurează și raporturile om – natură? Este barbaria maselor, ori cultura maselor, într-adevăr, locul propriu al schimbării, sau, dimpotrivă, numai o nouă suprafață de înscriere a raporturilor de dominație, la fel de violente? Avem de a face undeva cu o cultură non-auratică, deci cu o experiență de un tip cu totul nou, sau cu una post-auratică, sau, la drept vorbind, cu o simplă reconfigurare a experienței auratice?

Analizele exegetice și critice efectuate conduc la concluzia că Benjamin nu a reușit, în acest punct decisiv, să fie convingător. Teoria sa a experienței, diseminată în numeroase texte, este ezitantă și contradictorie. Motivul, însă, pare a fi unul ce ține, din nou, de *pathologia messianica* benjaminiană, care-l împiedică să conducă o dialectică a așa-numitei „cooperări” (*Zusammenspiel*) dintre „a doua tehnică” și masele eliberate de experiența culturală. Concluzia care se străvede e aceea că acest raport dintre noile tehnici și oameni nu conduce la o nouă experiență ci, tocmai, la distrugerea ultimelor elemente ale

² Rolf Wiggershaus, *Die Frankfurter Schule. Geschichte, Theoretische Entwicklung, Politische Bedeutung*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1997, pp. 227-228.

rezistenței față de status-quo, luând forma a ceea ce a fost numit „industrie a conștiințelor”, „industrie a culturii”. Cultura, atunci, ar fi locul în care se poartă ultima luptă pentru politic (dacă gândim cele două concepte în sensul lor cel mai pozitiv). Însă eșecul benjaminian constituie un imbold de a relua lupta pentru o umanitate mai bună - cu mai puțină speranță dar mai multă credință.

Bibliografie

Bibliografie primară

BENJAMIN, WALTER, *Gesammelte Schriften*, vol. I: Abhandlungen; II: Aufsätze, Essays, Vorträge; III: Kritiken und Rezensionen; IV: Kleine Prosa, Baudelaire Übertragungen; V: Passagen-werk; VI: Fragmente, Autobiographische Schriften; VII: Nachträge, ediție de Rolf Tiedemann, Hermann Schweppenhauser, Suhrkamp Taschenbuch Wissenschaft, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1991.

BENJAMIN, WALTER, *Gesammelte Briefe*, ediție de Christoph Gödde, Henri Lonitz, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1995.

ADORNO, THEODOR W. & BENJAMIN, WALTER. *Briefwechsel 1928-1940*. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1994

ARCHIV, WALTER BENJAMIN, *Walter Benjamins Archive: Bilder, Texte und Zeichen*, Auflage: 1, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2006.

BENJAMIN, WALTER, *Iluminări*, traducere de Catrinel Pleșu, Idea Design&Print, Cluj-Napoca, 2002.

BENJAMIN, WALTER, *Originea dramei baroce germane*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu, Lorin Ghiman și George State, Tact, Cluj-Napoca, 2010.

BENJAMIN, WALTER; DERRIDA, JACQUES, *Despre violență*, traducere de George State și Bogdan Ghiu, Idea Design&Print, Cluj-Napoca, 2004.

BENJAMIN, WALTER, *Jurnalul moscovit. Ediție după manuscrisul autograf și note de Gary Smith. Cu o prefață de Gershom Scholem*, traducere de Alexandru Suter, Idea Design&Print, Cluj-Napoca, 2008.

BENJAMIN, WALTER, *Copilărie berlineză la 1900. Ultima versiune și fragmente din versiunile anterioare. Cu un studiu introductiv de Peter Szondi și o postfață de Theodor W. Adorno*, traducere de Andrei Anastasescu, Humanitas, București, 2010.

Bibliografie secundară (selectivă)

ADORNO, THEODOR W.; HORKHEIMER, MAX, *Dialektik der Aufklärung: Philosophische Fragmente*, Fischer, Frankfurt am Main, 2006.

AGAMBEN, GIORGIO, *Enfance et histoire*, Payot, Paris, 2002.

AGAMBEN, GIORGIO, *État d'exception*, vol. 1, Seuil, 2003.

AGAMBEN, GIORGIO, *Homo sacer. Puterea suverană și viața nudă*, traducere de Alex Cistelean, Idea Design&Print, Cluj-Napoca, 2006.

AGAMBEN, GIORGIO, *Profanări*, traducere de Alex Cistelean, Tact, Cluj-Napoca, 2010.

AGAMBEN, GIORGIO, *Starea de excepție. Homo sacer II, I*, traducere de Alex Cistelean, Idea Design&Print, Cluj-Napoca, 2008.

ALLEN, RICHARD W., „The Aesthetic Experience of Modernity: Benjamin, Adorno, and Contemporary Film Theory”, *New German Critique*, 1987, pp. 225–240.

ANDERS, GÜNTHER, *Obsolescența omului*, vol. 1 Despre suflet în epoca celei de-a doua revoluții industriale, traducere de Lorin Ghiman, Tact, Cluj-Napoca, 2013.

ARENDT, HANNAH, *Men in Dark Times*, Harcourt, Brace & World, 1968.

BABICH, B., „Ad Jacob Taubes”, *New Nietzsche Studies: Nietzsche and the Jews*, vol. 7, nr. 3-4, 2007, pp. v-x..

BEHRENS, ROGER, „Dialektik im Stillstand. Ein materialistischer Orientierungsversuch mit Walter Benjamin in der gegenwärtigen Krise”, http://alt.rogerbehrens.net/07_Behrens.pdf, data accesării 25 august 2013.

BENJAMIN, ANDREW E., *Walter Benjamin and History*, Continuum, 2005.

BENSUSSAN, G., *Le temps messianique: temps historique et temps vécu*, Vrin, Paris, 2001.

BERNSTEIN, J. M., „Benjamin's speculative cultural history”, *Theory, culture & society*, vol. 16, nr. 3, 1999, pp. 141–150.

BERTSCH, CHARLIE, „The Aura and its Simulacral Double: Reconsidering Walter Benjamin's "The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction"”, *Critical Sense. A Journal of Political and Cultural Theory*, vol. 4, nr. 4 (Fall), 1996, pp. 10-33.

BEUKEN, W.; FREYNE, S.; WEILER, T., *Concilium. Revue Internationale de Théologie.*, vol. No. 245: Le messianisme dans l'histoire, Beauchense, Paris, 1993.

BIELIK-ROBSON, AGATA, „Tarrying with the Apocalypse: The Wary Messianism of Rosenzweig and Levinas”, *Journal for Cultural Research*, vol. 13, iulie 2009, pp. 249-266.

BIENENSTOCK, MYRIAM, „Der Geschichtsbegriff: Eine theologische Erfindung? - Einleitung”, în *Der Geschichtsbegriff: Eine theologische Erfindung?*, Echter Verlag, Würzburg, 2007.

BLOCH, ERNST, *Geist der Utopie, Erste Fassung. Faksimile der Erstausgabe*, Werkausgabe Band 16, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1971.

BREDEKAMP, HORST, „From Walter Benjamin to Carl Schmitt, via Thomas Hobbes”, *Critical Inquiry*, vol. 25, nr. 2, 1999, pp. 247-266.

BUCK-MORSS, SUSAN, „Benjamin’s Passagen-Werk: Redeeming Mass Culture for the Revolution”, *New German Critique*, nr. 29, 1983, pp. 211–240.

BUCK-MORSS, SUSAN, *Dialektik des Sehens*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000.

CAYGILL, HOWARD, „Non-messianic Political Theology in Benjamin’s «On the Concept of History»”, în Andrew Benjamin (ed.), *Walter Benjamin and History*, Continuum, London and New York, 2005, pp. 215-226.

CAYGILL, HOWARD, „The Apostate Messiah: Scholem, Taubes and the Occlusions of Sabbatai Zevi”, *Journal for Cultural Research*, vol. 13, iulie 2009, pp. 191-205.

DERRIDA, JACQUES, *Marx & sons*, Presses universitaires de France, 2002.

DERRIDA, JACQUES, *Spectrele lui Marx*, Polirom, Iasi, 1999.

DEUBER-MANKOWSKI, ASTRID, *Der frühe Walter Benjamin und Hermann Cohen : jüdische Werte, kritische Philosophie, vergängliche Erfahrung*, Vorwerk 8, Berlin, 2000, <http://publikationen.ub.uni-frankfurt.de/volltexte/2009/113951/>.

DUDEK, PETER, „Die Außenseiter: Jugendkulturbewegung / Jugendforschung / Psychoanalyse: Das Beispiel Siegfried Bernfeld”, în *Jugend als Objekt der Wissenschaften*, VS Verlag für Sozialwissenschaften, 1990, pp. 323-374, http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-322-97007-7_8, data accesării 22 august 2013.

EILAND, HOWARD, „Reception in Distraction”, *boundary 2*, vol. 30, nr. 1, 2003, pp. 51-66.

EILAND, HOWARD, *Walter Benjamin*, Harvard University Press, 2014.

ELO, MIKA, „Walter Benjamin on Photography: Towards Elemental Politics”, în *Transformations*, vol. 15, 2007, http://www.transformationsjournal.org/journal/issue_15/article_01.shtml, data accesării 30 septembrie 2014.

FIETKAU, WOLFGANG, „Loss of Experience and Experience of Loss: Remarks on the Problem of the Lost Revolution in the Work of Benjamin and His Fellow Combatants”, *New German Critique*, 1986, pp. 169–178.

- GILLOCH, G., *Myth and metropolis: Walter Benjamin and the city*, Polity press Cambridge, 1996.
- GOLDISH, MATT, „New approaches to Jewish Messianism”, *AJS Review*, vol. 25, nr. 01, 2001, pp. 71–83.
- GRÄF, RÜDIGER, „Die Mentalisierung des Nirgendwo und die Transformation der Gesellschaft. Der theoretische Utopiediskurs in Deutschland 1900 - 1933“, în Wolfgang Hartwig (ed.), *Utopie und politische Herrschaft im Europa der Zwischenkriegszeit*, R. Oldenbourg Verlag, München, 2003.
- GREBING, HELGA, „Jüdische Intellektuelle und ihre politische Identität in der Weimarer Republik”, *Mitteilungsblatt des Instituts für soziale Bewegungen*, vol. Heft 34, 2005, pp. 11-23.
- GREENBERG, U.E., „Remembering Walter Benjamin: Benjamin and His Biographers”, *Biography*, vol. 30, nr. 2, 2007, pp. 194–212.
- GREENBERG, U.E., „The politics of the Walter Benjamin industry”, *Theory, culture & society*, vol. 25, nr. 3, 2008.
- HANSEN, MIRIAM, „Benjamin, Cinema and Experience. “The Blue Flower in the Land of Technology”, *New German Critique*, nr. 40, 1987, pp. 179 – 224.
- HANSEN, MIRIAM, „Decentric Perspectives: Kracauers early writings on film and mass culture”, *New German Critique*, nr. 54, Special Issue on Siegfried Kracauer, pp. 47-76.
- HANSEN, MIRIAM, „Room-for-Play: Benjamin’s Gamble with Cinema”, *October*, nr. 109, 2004, pp. 3-45.
- HANSEN, BEATRICE, „Portrait of Melancholy (Benjamin, Warburg, Panofsky)”, *MLN*, vol. 114, nr. 5, 1999, pp. 991-1013.
- HANSEN, BEATRICE, *Walter Benjamin’s Other History: Of Stones, Animals, Human Beings, and Angels*, vol. 15, Univ of California Pr, 2000.
- HAUG, WOLFGANG FRITZ, „Dialectics”, *Historical Materialism*, vol. 13, nr. 1, 2005, pp. 241–266.
- HONNETH, AXEL, *Pathologien der Vernunft. Geschichte und Gegenwart der Kritischen Theorie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2007.
- HONNETH, AXEL, *Das Andere der Gerechtigkeit: Aufsätze zur praktischen Philosophie*, vol. 1491, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2000.
- HONNETH, AXEL, *Verdinglichung: eine anerkennungstheoretische Studie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2005, <http://philpapers.org/rec/HONVEA>, data accesării 13 septembrie 2014.

HULL, GORDON, „Reduced to a Zero-Point”: Benjamin’s Critique of Kantian Historical Experience”, *The Philosophical Forum*, vol. 31, 2000, pp. 163–186.

IDEL, MOSHE, *Evreii lui Saturn. Despre sabbatul vrăjitoarelor și șabatianism*, traducere de Cornelia Radu, Polirom, Iași, 2013.

IDEL, MOSHE, *Fiul lui Dumnezeu și mistica evreiască*, Polirom, Iași, 2010.

JACOBSON, ERIC, *Metaphysics of the profane. The political theology of Walter Benjamin and Gershom Scholem*, Columbia University Press, New York, 2003.

JAY, MARTIN, *The dialectical imagination. A History of the Frankfurt School and the Institute of Social Research 1923-1950*, California University Press, Berkeley - Los Angeles - London, 1996.

JENNINGS, MICHAEL WILLIAM, „On the Banks of a New Lethe: Commodification and Experience in Benjamin’s Baudelaire Book”, *boundary 2*, vol. 30, nr. 1, 2003, pp. 89–104.

KAMBAS, CHRYSOULA, „Wider den’Geist der Zeit’. Die antifaschistische Politik Fritz Liebs und Walter Benjamins”, *Jacob Taubes (Hrg.). Der Fürst dieser Welt. Carl Schmitt und die Folgen. München Paderborn Wien Zürich, Ferdinand Schöningh und Wilhelm Finck Verlag*, 1983.

KAMBAS, CHRYSOULA, *Walter Benjamin im Exil: zum Verhältnis von Literaturpolitik und Ästhetik*, vol. 11, Walter de Gruyter, 1983.

KAMBAS, CHRYSOULA; LOEFFLER, PAUL; DANIEL, JAMIE OWEN, „Politische Aktualität: Walter Benjamin’s Concept of History and the Failure of the French Popular Front”, *New German Critique*, 1986, pp. 87–98.

KAPLAN, LEONARD V.; KOSHAR, RUDY, *The Weimar Moment: Liberalism, Political Theology, and Law*, Lexington Books, 2012.

KAUFMAN, ROBERT, „Aura, Still”, *October*, vol. -, 1 ianuarie 2002, pp. 45-80.

KAUFMANN, DAVID, „Beyond Use, within Reason: Adorno, Benjamin and the Question of Theology”, *New German Critique*, nr. 83, 2001, p. 151.

KAUFMANN, ROBERT, „Lyric’s Constellation, Poetry’s Radical Privilege”, *Modernist Culture*, nr. 1 (2), 2010, pp. 209-234.

KHATIB, SAMI R., „Teleologie ohne Endzweck”: *Walter Benjamins Ent-stellung des Messianischen*, Tectum, 2013, https://www.academia.edu/4933330/Teleologie_ohne_Endzweck._Walter_Benjamins_Ent-stellung_des_Messianischen, data accesării 2 septembrie 2014. .

KOHLNBACH, MARGARETE; GILES, STEVE; OERKEL, MAIKE, „Walter Benjamin, Gustav Wyneken and the «Jugendkulturbewegung»”, 2003, <http://core.kmi.open.ac.uk/display/2719294>, data accesării 22 august 2013.

- KRACAUER, SIEGFRIED, *Das Ornament der Masse*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1977.
- KRACAUER, SIEGFRIED, *Werke Bd. 1. Soziologie als Wissenschaft. Der Detektiv-Roman. Die Angestellten*, 1, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2006.
- KRAUS, KARL, *Die Fackel. Austrian Academy Corpus*, AAC Digital Edition Nr.1, 1899, <http://corpus1.aac.ac.at/fackel/>.
- LANTERNARI, V., „Messianism: Its Historical Origin and Morphology”, *History of Religions*, vol. 2, nr. 1, 1962, pp. 52–72.
- LARGE, WILLIAM, „The Messianic Idea, the Time of Capital and the Everyday”, *Journal for Cultural Research*, vol. 13, iulie 2009, pp. 267-279.
- LAVELLE, PATRICIA, *Religion et histoire. Sur le concept d'expérience chez Walter Benjamin*, Éditions du Cerf, Paris, 2008.
- LESLIE, ESTHER, „Revolutionary Potential and Walter Benjamin: A Postwar Reception History”, în J. Bidet, S. Kouvelakis (ed.), *Critical companion to contemporary Marxism*, vol. 16, Brill Academic Pub, Leiden, 2008, pp. 549-566.
- LEWANDOWSKI, JOSEPH D., „Street culture The dialectic of urbanism in Walter Benjamin's Passagen-werk”, *Philosophy & Social Criticism*, vol. 31, nr. 3, 1 mai 2005, pp. 293-308.
- LIEBES, YEHUDA, *Studies in Jewish Myth and Messianism*, SUNY Press, 1993, http://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=Kbofvp3oPIsC&oi=fnd&pg=PP1&dq=Liebes,+Studies+in+Jewish+Myth+and+Jewish+Messianism+SUNY&ots=QwI83W-WV0&sig=--D8j8DEjZx9a6eviBHjly_dJoc, data accesării 16 septembrie 2014.
- LINDNER, BURKHARDT, „Habitationsakte Benjamin. Über ein akademisches Trauerspiel und über ein Vorkapitel der Frankfurter Schule (Horkheimer, Adorno) in Histoire scientifique de la Philosophie.”, *Lili. Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik Göttingen*, vol. 14, nr. 53-54, 1984, pp. 147-165.
- LINSE, ULRICH, „Die Jugendkulturbewegung”, *Vondung, K.(Hg.): Das wilhelminische Bürgertum. Zur Sozialgeschichte seiner Ideen*, Göttingen, 1976, pp. 119–138.
- LINSE, ULRICH, *Barfußige Propheten: Erlöser der zwanziger Jahre*, Siedler Verlag, Berlin, 1983.
- LÖWY, MICHAEL, „Jewish Messianism and Libertarian Utopia in Central Europe (1900-1933)”, *New German Critique*, nr. 20, 1980, traducere de Renee B. Larrier, p. 105.
- LÖWY, MICHAEL, „L'évolution politique de Lukacs, 1909-1929: Contribution à une sociologie de l'intelligentsia révolutionnaire”.
- LÖWY, MICHEL, „Messianism in the Early Work of Gershom Scholem”, *New German Critique*, nr. 83, 2001, pp. 177–191..

- LUHR, GERET, *Was noch begraben lag*, Bostelmann & Siebenhaar, 2000.
- MANNHEIM, KARL, *Ideologie und Utopie. 4.Auflage*, G. Schulte-Bulmke, Frankfurt am Main, 1965.
- MARCUS, J., „Modern and ancient Jewish apocalypticism”, *The Journal of religion*, vol. 76, nr. 1, 1996, pp. 1–27.
- MARKNER, REINHARD, „Walter Benjamin nach der Moderne. Etwas zur Frage seiner Aktualität angesichts der Rezeption seit 1983”, *Schattenlinien (Berlin)*, nr. 8-9, 1994, pp. 37-47.
- MATTENKLOTT, GERT, „«Walter Benjamins Kritik ästhetischer Erfahrung».”, Colocviul "Walter Benjamin. Einige Motive", NEC, București, 04.12.2004.
- MCBRIDE, DOUGLAS BRENT, „Romantic Phantasms: Benjamin and Adorno on the Subject of Critique”, *Monatshefte*, vol. 90, nr. 4.
- MENDES-FLOHR, P.R., „“To Brush History Against the Grain”: The Eschatology of the Frankfurt School and Ernst Bloch”, *Journal of the American Academy of Religion*, vol. 51, nr. 4, 1983, p. 631.
- MENDES-FLOHR, PAUL, „«The Stronger and the Better Jews»: Jewish Theological Responses to Political Messianism in the Weimar Republic”, *Studies in Contemporary Jewry*, vol. 7, 1991, pp. 159–85.
- MISSAC, PIERRE, *Walter Benjamins Passage*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1991.
- NEGRI, A.; OTHERS, „The Eclipse of Eschatology: Conversing with Taubes’s Messianism and the Common Body”, *Political Theology*, vol. 11, nr. 1, 2009, pp. 35–41.
- NIERAAD, JÜRGEN, „Walter Benjamins Glück im Untergang: Zum Verhältnis von Messianischem und Profanem”, *German Quarterly*, 1990, pp. 222–232.
- NILSSON, CHRISTIAN, „Messianicity without Messianism?”, Sodertorn University College, 2005, <http://thinklink.philosophy.se/#post3>, data accesării 1 iulie 2011.
- O’CONNOR, PATRICK, „Redemptive Remnants: Agamben’s Human Messianism”, *Journal for Cultural Research*, vol. 13, iulie 2009, pp. 335-352.
- PALONEN, KARI, *Redescriptions: Yearbook of Political Thought and Conceptual History*, LIT Verlag Münster, 2007.
- PAŠKEVICA, BEATA, *In der Stadt der Parolen: Asja Lacis, Walter Benjamin und Bertolt Brecht*, Klartext, 2006.
- RABINBACH, A., „Between enlightenment and apocalypse: Benjamin, Bloch and modern German Jewish messianism”, *New German Critique*, nr. 34, 1985, pp. 78–124.

RAPAPORT, HERMAN, „Spectres of Benjamin”, *Textual Practice*, vol. 19, nr. 4, 2005, pp. 415–443.

RENAUD, BENJAMIN, „L’aura et la trace: de Walter Benjamin à Jacques Derrida”, <http://www.tache-aveugle.net/>, 15 iunie 2010, <http://www.tache-aveugle.net/spip.php?article285>.

REYNOLDS, R.M., „Moving targets: Political theatre in a post-political age”, 2006.

ROBBINS, JEFFREY W., „Left Behind: The Messianic without Sovereignty”, *Journal for Cultural Research*, vol. 13, iulie 2009, pp. 323-333.

ROCHLITZ, RAINER, *Le désenchantement de l’art: la philosophie de Walter Benjamin*, Gallimard, 1992.

ROSENTHAL, GS, „Messianism Reconsidered”, *Judaism*, vol. 40, nr. 160, 1991, pp. 552–568.

ROSENZWEIG, FRANZ, *Stern der Erlösung*, Kaufmann, 1921, ediție electronică: Frankfurt am Main: Univ.-Bibliothek, 2009, <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:hebis:30-181590002003>.

SCHMITT, CARL, *Staat, Grossraum, Nomos: Arbeiten aus den Jahren 1916-1969*, Duncker & Humblot, 1995.

SCHOLEM, GERSHOM, „Jewish messianism and the idea of progress. Exile and redemption in the cabbala”, *Commentary*, aprilie 1958, pp. 298-305.

SCHOLEM, GERSHOM, „My Friend Walter Benjamin”, *Commentary*, nr. 72:6, 1981, pp. 58-69.

SCHOLEM, GERSHOM, „Zum Verständnis der messianischen Idee im Judentum”, în, vol. Judaica I, *Judaica*, Suhrkamp, 1959, pp. 7-74.

SCHOLEM, GERSHOM, *Erlösung durch Sünde*, Judaica V, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1992.

SCHOLEM, GERSHOM, *Judaica*, IV, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1970.

SCHOLEM, GERSHOM, *Von Berlin nach Jerusalem. Jugenderrinerungen. Erweiterte Fassung*, Jüdischer Verlag, Frankfurt am Main, 1994.

SCHWARZSCHILD, STEVEN, „On Jewish Eschatology”, în *Der Geschichtsbegriff: Eine theologische Erfindung?*, Religion in der Moderne 17, Echter Verlag, Würzburg, 2007, pp. 13-41.

SHERRATT, YVONNE, „Adorno’s aesthetic concept of aura”, *Philosophy & Social Criticism*, vol. 33, nr. 2, 1 martie 2007, pp. 155-177.

SLOTERDIJK, PETER, *Zorn und Zeit*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2006.

- SOREL, G., *Reflecții asupra violenței*, Zeitgeist, Humanitas, Bucuresti, 2012.
- STEINER, UWE, „The True Politician: Walter Benjamin’s Concept of the Political”, *New German Critique*, nr. 83 Special Issue on Walter Benjamin, spring-summer 2001, pp. 43-88.
- STEINER, UWE, *Walter Benjamin*, J.B. Metzler Verlag, Stuttgart-Weimar, 2004.
- TALMON, JACOB LEIB, *Political Messianism: the romantic phase*, Praeger, 1961.
- TAUBES, J., „Scholem’s theses on Messianism reconsidered”, *Social Science Information*, vol. 21, 1 iulie 1982, pp. 665-675.
- TAUBES, J., *Der Preis des Messianismus: Briefe von Jacob Taubes an Gershom Scholem und andere Materialien*, ediție de E. Stimilli, Königshausen & Neumann, 2006.
- TAUBES, JACOB, *Die politische Theologie des Paulus: Vorträge, gehalten an der Forschungsstätte der evangelischen Studiengemeinschaft in Heidelberg, 23.-27. Februar 1987*, ediție de Horst Folkers, Wolf-Daniel Hartwich, Christoph Schulte, Fink, München, 1993.
- TIEDEMANN, ROLF, „Zur’Beschlagnahme’Walter Benjamins oder Wie man mit der Philologie Schlitten fährt”, *Das Argument*, vol. 46, 1968, pp. 74-93.
- TIEDEMANN, ROLF, *Etudes sur la philosophie de Walter Benjamin avec une preface de Theodor Adorno.*, traducere de Rainer Rochlitz, Actes Sud, Arles, 1987.
- TOFAN, IOAN ALEXANDRU, *City Lights. Despre experiență la Walter Benjamin*, Humanitas, București, 2014.
- UNSELD, SIEGFRIED, *Zur Aktualität Walter Benjamins*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1972.
- VAN REIJEN, W.; VAN DOORN, H.H., *Aufenthalte und Passagen: Leben und Werk Walter Benjamins: eine Chronik*, Suhrkamp, 2001.
- WARE, OWEN, „Dialectic of the Past/Disjuncture of the Future: Derrida and Benjamin on the Concept of Messianism”, *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 5, nr. 2, 2004, p. 99.
- WEBER, SAMUEL, „Taking Exception to Decision: Walter Benjamin and Carl Schmitt”, *diacritics*, vol. 22, nr. 3/4, 1992, pp. 5–18.
- WEIDNER, DANIEL, „Nichts der Offenbarung, “inverse” und “Unanständige Theologie”. Kafkaeske Figuren des Religiösen bei Adorno, Benjamin, Scholem und Agamben”, în M. Engel, R. Robertson (ed.), *Kafka und die Religion der Moderne / Kafka: Religion and Modernity*, Oxford Kafka Studies 3, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2014, pp. 155-176, 29.08.2014.

WEINGRAD, MICHAEL, „Benjamin or Bataille. Transgression, Redemption, and the Origins of Postmodern Thought”.

WEINGRAD, MICHAEL, „Parisian Messianism: Catholicism, Decadence, and the Transgressions of Georges Bataille”, *History & Memory*, vol. 13, nr. Number 2, fall/winter 2001, pp. 113-133.

WEINGRAD, MICHAEL, „The College of Sociology and the Institute for Social Research”, *New German Critique*, nr. 40, 2001, pp. 120-161.

WEISBERGER, ADAM M., „Marginality and Messianism: German Jews and Socialism, 1871-1918”, *Politics & Society*, vol. 20, nr. 2, 1992, pp. 225–256.

WIGGERSHAUS, ROLF, *Die Frankfurter Schule. Geschichte, Theoretische Entwicklung, Politische Bedeutung*, Deutscher Taschenbuch Verlag, München, 1997.

WITTE, BERND, *Benjamin und das Exil*, vol. 2, Benjamin-Blätter, Königshausen & Neumann, Würzburg, 2006.

WITTE, BERND, *Walter Benjamin: An Intellectual Biography*, Wayne State University Press, 1997.

WITTE, BERND; WINNETT, SUSAN B., „Paris–Berlin–Paris: Personal, Literary, and Social Experience in Walter Benjamin’s Late Works”, *New German Critique*, 1986, pp. 49–60.

WIZISLA, ERDMUT, *Walter Benjamin and Bertolt Brecht: The Story of a Friendship*, Yale University Press, 2009.

WOHLFARTH, IRVING, „Critique of Violence: The Deposing of the Law Walter Benjamin and the Red Army Faction, Part 2”, *Radical Philosophy. A Journal of Socialist and Feminist Philosophy*, nr. 153, februarie 2009, pp. 13-26.

WOHLFARTH, IRVING, „Männer aus der Fremde»: Walter Benjamin and the »German-Jewish Parnassus”, *New German Critique*, nr. 70, 1997, pp. 3-85.

WOLIN, RICHARD, „Reflections on Jewish secular messianism”, în *Studies in Contemporary Jewry*, vol. VII, Oxford University Press, New York / Oxford, 1991, pp. 186-197.